

конституціоналізм» та згадується Інгольф Перніс, який і розробив цю теорію «для кращого розуміння Європейського союзу як нового способу самоорганізації народів у Європі, який дозволяє їм спільно, через наднаціональні інституції, вирішувати проблеми, які окремі держави не можуть ефективно розв'язати самостійно» [3, с. 541].

І саме у цьому аспекті виникає питання про можливість поширення явища конституціоналізму на міжнародні організації, позитивна відповідь на яке спричиняє виникнення низки нових питань. Так, якщо вести мову про конституціоналізм на рівні Європейського союзу, то чи доцільно розглядати конституціоналізм на рівні, наприклад, Організації Об'єднаних Націй, Організації Північноатлантичного договору та ін.

Більш того аналізований аспект розуміння конституціоналізму спричиняє питання і про можливість чи неможливість розгляду конституціоналізму на мікрорівні, маю на увазі юридичну особу приватного права. Або наскільки статут об'єднання (на мікро- чи макрорівні) можна ототожнювати з конституцією.

Вважаю, що саме цей аспект конституціоналізму має стати предметом наукових пошуків, які мають дати відповідь на означені мною запитання.

1. Кучук А. М. Право в умовах постмодерну: правовий дискурс: монографія. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 130 с.

2. Бжезінський З. Велика шахівниця / пер. з англ. Олени Фешовець. Львів-Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 2000. 237 с.

3. Pernice I. Multilevel Constitutionalism and the Crisis of Democracy in Europe. *European Constitutional Law Review*. 2015. Vol. 11. P. 541-562.

Логвиненко Б.О.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного
права, процесу та адміністративної
діяльності Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ*

КОНСТИТУЦІЯ ТРЕТЬОГО ТРАВНЯ (USTAWA RZĄDOWA) ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Вивчаючи історію європейської правової думки не можна оминати видатну пам'ятку конституційного права, тісно пов'язану з історією України – першу європейську конституцію – т. зв. Конституцію 3 травня.

Нагадаємо, що Конституцію 3 травня (з польської – Ustawa Rządowa z dnia 3 maja 1791 r.) було прийнято у відповідь на прагнення російської імперії

посилити вплив на Польщу (Річ Посполиту). Ухвалення Конституції 3 травня (далі – Конституції) шокувало російську імператрицю Катерину II, яка розпочала війну проти з метою подальшого поділу окупованої держави [1].

Прийняття Конституції стало своєрідним підсумком реформаторських ініціатив Чотирьохрічного сейму, який діяв у 1788–1792 роках.

Ухвалену Конституцію можна перекласти як «закон про владу» чи «закон про управління», зрештою – як «основний закон». Зазначений документ став Основним законом, «закон над законами», адже всі законодавчі акти, які йому суперечать, скасовувалися. Конституція намагалася зробити управління державою більш врегульованим. Так, ліквідувався принцип «liberum veto» (право будь-якого депутату сейму припинити обговорення питання в сеймі і роботу сейму взагалі, виступивши проти). Сейм залишався найважливішою політичною інституцією держави. «Добробут народу залежить від справедливих законів, результат – від їхнього виконання», – говорилося в Конституції. Під цим розумілося те, що сейм ухвалює «справедливі закони», а виконавча влада має втілювати їх у життя. Відповідно, Конституція зміцнювала позиції короля (Станіслав Август Понятовський) та виконавчу владу [2].

Конституція складалася з 11 статей та проголошувала поділ влади в країні на законодавчу, виконавчу і судову гілки. Статті документа включали такі назви, як: «Панівна релігія», «Шляхта, землевласники», «Король, влада виконавча», «Навчання королівських дітей» та інші. Згідно з Основним законом, Річ Посполита визнавалася конституційною монархією. Зокрема, у Конституції зазначалося, що «Король панує, але не управляє». Право бути виборцями мали лише ті громадяни, які володіли землею чи були військовими. Головний закон країни визначав основною релігією римокатолицизм, відступництво від неї прирівнювалось до злочину. Трон і посади в Сеймі мали змогу обіймати виключно католики [3].

Поряд із цим, православні й протестанти заохочувались «до порятунку спільної Вітчизни», їм гарантувалося вільне вживання їхньої віри й давалась обіцянка створити Духовний уряд, який мав утвердити «порядок і зв'язок влади духовної та світської»). Конституція підтвердила релігійні свободи, визначені цими універсалами і ще раз гарантувала православним та протестантам повноту громадянських прав, а також право бути послами (депутатами) на сеймах і сеймиках та брати участь у судових трибуналах тощо. Єдине, що заборонялося цим категоріям осіб – обіймати посади міністрів, які могли займати виключно католики за релігійним сповіданням [4, с. 85].

З цього приводу С.В. Джолос відмічає, що Конституція була вимушено прийнята за вкрай складних обставин і передбачалося, що вона зробить диво і врятує ситуацію. При цьому, попри безперечно прогресивний зміст, Конституція не змогла припинити системну кризу та врятувати державу від швидкого і трагічного занепаду. Надмірно демократичні і парламентські

положення Конституції продемонстрували неспроможність відповідних моделей до управління державою, особливо за кризових умов [5, с. 184].

Позитивно сприймаючи правові новели, пов'язані із прийняттям Конституції цікаво зупинитися на значенні цього акту для України. Тут варто відмітити наступне:

1. Серед творців Конституції були представники полонізованих українських шляхетських сімей;

2. Дія Конституції поширювалась на частину етнічних українських земель, що входили в зазначений період до складу Речі Посполитої;

3. Конституція викликала зацікавлення в українських культурних діячів періоду «національного відродження»;

Таким чином, Конституція мала своє значення для України. Конституція мала за мету зміцнення юридичної рівності населення Речі Посполитої незалежно від національності, встановлювала принципи правової держави та покращення життя всіх населених пунктів. Однак, варто визнати те, що Конституція не змогла вирішити всіх проблем, пов'язаних з позицією України в складі Речі Посполитої. Українські землі продовжували зазнавати полонізації, а українські громадяни не отримали всієї повноти політичних та соціальних прав. Як наслідок, соціальна напруженість, внутрішні і зовнішні чинники призвели до дестабілізації, скасування чинності цього акту й подальшого поділу Речі Посполитої та посилення російського впливу на території України.

1. Конституція 3 травня 1791 р. і її значення в історії поляків. URL: <https://www.rowne.pl.ua/archives/4438> (дата звернення 14.06.2023).

2. 230 років Конституції 3 травня. До чого тут Україна? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-i-polshcha-konstytutsiya-3-travnia-1791-roku/31236138.html> (дата звернення 14.06.2023).

3. Цікаві факти про Конституцію 3 травня. UA in Krakow. URL: <https://uainkrakow.pl/tsikavi-fakty-pro-konstytutsiiu-3-travnia/> (дата звернення 14.06.2023).

4. Конституція Речі Посполитої третього травня 1791. Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон – Кю. / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка», 2008. 568 с. (дата звернення 14.06.2023).

5. Джолос С.В. Конституція речі Посполитої 3 травня 1791 р. як видатний політико-правовий історичний документ XVIII ст. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/4889/1/jolos-183-186.pdf> (дата звернення 14.06.2023).